

Asia: VN/10556/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi yleistukea koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Yleistä lausuttavaa esityskokonaisuudesta

Ihmisoikeusliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi yleistukea koskevaksi lainsäädännöksi. Nostamme esiin muutaman yleisen huomion julkista valtaa velvoittavan perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisveloitteen näkökulmasta.

Esitysluonnoksen tavoitetta sosiaaliturvan yksinkertaistamisesta voidaan pitää myönteisenä. Suomen sosiaaliturvajärjestelmää on viime vuosikymmeninä uudistettu pitkälti erillisinä toimenpiteinä, mikä on johtanut monimutkaiseen ja vaikeaselkoiseen kokonaisuuteen. Tämä voi muodostaa merkittäviä esteitä sosiaaliturvaa tarvitseville ihmisille heidän oikeuksiensa toteutumisessa. Sosiaaliturvajärjestelmän uudistamisen ja yksinkertaistamisen tulee nojata perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisiin.

Kun otetaan huomioon tällä vaalikaudella jo toteutetut useat muutokset sosiaaliturvalainsäädäntöön sekä samanaikaisesti valmisteilla oleva toimeentulotuen uudistus, korostuu tarve tarkastella sosiaaliturvaa laaja-alaisesti ja kokonaisuutena.

Perusturvaetuuksien taso on tällä vaalikaudella heikentynyt, mikä lisää paineita arvioida tulevien ehdotusten vaikutuksia aiempien päätösten yhteis- ja kumulatiivinen vaikutus huomioiden. Erityistä huomiota on kiinnitettävä sosiaaliturvajärjestelmään sisällytettävien sanktioiden perus- ja ihmisoikeusvaikutuksiin, jotka on arvioitava huolellisesti valmistelun yhteydessä.

- Lausuttavaa esityksen vaikutuksista kotitalouksiin

Viimeaikaisten sosiaaliturvaa koskevien lakiesitysten perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin puutteita ovat kritisoineet mm. valtioneuvoston oikeuskansleri, lainsäädännön arviointineuvosta sekä perustuslakivaliokunta. Nyt lausuttavana olevassa esitysluonnoksessa on ”Perus- ja ihmisoikeudet”- jakso, mikä on sinänsä myönteistä, sillä vastaava jakso on aiemmin puuttunut monista hallituksen sosiaaliturvaa koskevista luonnoksista. Nyt mukana oleva jakso sisältää kuitenkin vain vähän varsinaista arviota perus- ja ihmisoikeusvaikutuksista. Lisäksi esityksessä on erillinen jakso ”Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys”. Mutta kuten lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeessa todetaan, ei perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin ja minimitason oikeussuojaan keskittyvä säätämisyjärjestysperustelu korvaa perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia.

Perustuslain 22 § määrittää julkiselle vallalle veloitteen turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Vaikutusarviointit ovat keskeinen keino tämän veloitteen täyttämiseen lainvalmistelussa. Vaikutusarviointi tarkoittaa sen arvioimista, mitä konkreettisia vaikutuksia esitetyillä muutoksilla on perus- ja ihmisoikeuksien yhdenvertaiseen, tosiasialliseen toteutumiseen eri ihmisten ja ihmisryhmien kohdalla. (Oikeusministeriön opas Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi lainvalmistelussa. Oikeusministeriön julkaisuja 2022:15). On tärkeää, että esityksen perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia täydennetään jatkovalmistelun yhteydessä.

- **Lausuttavaa esityksen vaikutuksista toimeenpanijoihin**

-

- **Lausuttavaa esityksen muista vaikutuksista**

Yleistuen taso

Esitykseen mukaan yleistuen taso määrittyisi nykyiselle työttömän perusturvan tasolle. Tämä taso ei ole ihmisoikeusveloitteiden mukaan riittävä. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on toistuvasti todennut perusturvan tason liian alhaiseksi. Samaan tulokseen on tultu kotimaisessa perusturvan riittävyyden arvioinnissa. Laki kansaneläkeindeksistä määrää STM:n arvioimaan perusturvan riittävyyttä neljän vuoden välein. Tuoreimmassa väliarvioinnissa (2023–2025) todetaan, että perusturvan riittävyys on heikentynyt useimmissa elämäntilanteissa sosiaaliturvaetuuksien leikkausten takia. Tulot ovat pienentyneet kaikilla esimerkkilaskelmien perusturvaetuutta saavilla talouksilla paitsi eläkkeensaajilla. Eniten tulot ovat pienentyneet niissä työmarkkinatukea tai työttömän peruspäivärahaa saavilla kotitalouksissa, joissa asuu lapsia. Tähän on vaikuttanut indeksijäädysten ja asumistuen leikkausten lisäksi työttömyysturvan lapsikorotusten poisto. Perusturvaetuuksia saavien tulot eivät riitä kattamaan viitebudjettien mukaisia menoja.

- **Lausuttavaa yleistukilain yleisistä säännöksistä (1 luku)**

-

- **Lausuttavaa yleistuen saamisen työvoimapolitiittisista edellytyksistä (2 luku)**

-
- Lausuttavaa yleistuen määräytymisperusteista (3 ja 4 luvut)
-
- Lausuttavaa yleistuen toimeenpanosta ja muutoksenhausta (5 ja 6 luvut)
-
- Lausuttavaa yleistuen tietojen saamista ja luovuttamista koskevista ehdotuksista (7 luku)
-
- Lausuttavaa yleistuen rahoituksesta (8 luku)
-
- Lausuttavaa yleistukilain ehdotetusta voimaantulosta (9 luku)
-
- Muuta lausuttavaa ehdotetusta yleistukilaista
-
- Lausuttavaa peruspäivärahaa koskevien säännösten kumoamista koskevasta ehdotuksesta
-
- Lausuttavaa työmarkkinatukea koskevien säännösten kumoamista koskevasta ehdotuksesta
-
- Muuta lausuttavaa työttömyysturvalakiin ehdotetuista muutoksista
-
- Lausuttavaa yleistuen saajalle järjestettävien työnhakukeskusteluiden jaksosta
-
- Lausuttavaa yleistuen saajalle järjestettävien työnhakukeskusteluiden sisällöstä
-
- Muuta lausuttavaa työvoimapalveluiden järjestämislakiin ehdotetuista muutoksista
-

Laki työttömyysetuuksien rahoituksesta annetun lain muuttamisesta

-

Laki työttömyyskassalain muuttamisesta

-

Laki yleisestä asumistuesta annetun lain 12 §:n 2 momentin muuttamisesta

-

Laki eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 annetun lain muuttamisesta

-

Laki sairausvakuutuslain muuttamisesta

-

Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain muuttamisesta

-

Laki takuueläkkeestä annetun lain 19 §:n muuttamisesta

-

Laki kansaneläkelain muuttamisesta

-

Laki työntekijän eläkelain muuttamisesta

-

Laki yrittäjän eläkelain muuttamisesta

-

Laki maatalousyrittäjän eläkelain 32 ja 46 §:n muuttamisesta

-

Laki merimieseläkelain muuttamisesta

-

Laki julkisten alojen eläkelain muuttamisesta

-

Laki työtapaturma- ja ammattitautilain 141 §:n muuttamisesta

-

Laki maatalousyrittäjän työtapaturma- ja ammattitautilain 97 §:n muuttamisesta

-

Laki asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa annetun lain 7 §:n muuttamisesta

-

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain muuttamisesta

-

Laki maatalousyrittäjien lomituspalvelulain 4 §:n muuttamisesta

-

Laki työllistymisen monialaisesta edistämisestä annetun lain 7 §:n muuttamisesta

-

Laki kotoutumisen edistämisestä annetun lain muuttamisesta

-

Laki elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten kehittämis- ja hallintokeskuksesta annetun lain 3 a §:n muuttamisesta

-

Laki työsopimuslain 12 luvun 3 §:n muuttamisesta

-

Laki merityösopimuslain 12 luvun 3 §:n muuttamisesta

-

Laki kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta annetun lain 45 §:n muuttamisesta

-

Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 2 ja 31 a §:n muuttamisesta

-

Laki tuloverolain 93 §:n muuttamisesta

-

Laki evankelis-luterilaisen kirkon viranhaltijasta annetun lain 60 §:n muuttamisesta

-

Laki opintotukilain 6 §:n muuttamisesta

-

Laki valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä annetun lain 20 ja 21 §:n muuttamisesta

-

Laki ulosottokaaren muuttamisesta

-

-

4. Muuta lausuttavaa

Ehdotettu yleistuki johtanee toimeentulotuen tarpeen kasvuun. Tähän vaikuttavat muun muassa tuen matala taso, tarveharkintaisuus sekä osalle hakijoista asetettu 21 viikon odotusaika. Tämä kehityssuunta on ristiriidassa paitsi hallituksen omien tavoitteiden kanssa toimeentulotuen tarpeen vähentämisestä, myös perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Markkula Heli
Ihmisoikeusliitto